

- Балалардың білімді игеруге негіз болатын ойлаудың репродуктивті тәсілдерін дамыту, сонымен бірге ақпаратты аналитикалық өңдеуге, логикалық дәйектілікке, іс-әрекеттің ұтымды әдістеріне үйретуге мүмкіндік беретін тіректерді қолдану.

- Оқытудың жартылай іздеу әдісін қамтитын проблемалық тапсырмаларды пайдалану (микропроблемдық жағдай жасау, балалармен бірге осы жағдайды шешуге көмектесетін жаңа тапсырма іздеу).

- Сөйлеу медиациясы, сөйлеу негізінде нақты ақыл-ой операциялары мен іс-қимыл әдістерін мақсатты дамыту. Ақыл-ой әрекеттерін (мақсат, жоспар, әдіс, әрекет нәтижесі) жою ойлаудың жоғары ауызша-логикалық формасын дамытуға ықпал етеді.

- Баланың рефлексиясын қалыптастыру, бұл ең алдымен оқу мотивациясымен, іс-әрекеттерді түсінумен және іс-әрекеттің барысын бақылаумен байланысты.

Арнайы педагог мыналарға ықпал ететін жағдайлар жасайды: баланың алдағы жұмыс мақсаттарын қабылдауы, ақпаратты аналитикалық жалпылау алгоритмін қалыптастыру, білімді өзгертілген жағдайларға көшіру үшін жағдай жасау; балаларды шешім әдісін ішінара өз бетінше таңдау жағдайына батыру, өзін - өзі бақылауды дамыту - үлгімен салыстыру, тапсырманы қайта түсінуге оралу, өзін-өзі бағалауды дәлелдеу, өзара бағалау.

Психикалық даму тежелуі бар балалармен жұмыс жасау кезінде оқыту мен тәрбиелеуде оң динамикаға қол жеткізуге мүмкіндік беретін арнайы түзету және дамыту педагогикалық технологиялары қолданылады. Дәстүрлі және инновациялық технологиялардың сауатты үйлесуі білім алушылардың танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілеттерін, оқу-тәрбие процесіндегі мектепке дейінгі уәждемесін дамытуды қамтамасыз етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мамайчук, И.И. Помощь психолога ребенку с задержкой психического развития / И.И. Мамайчук, М.Н. Ильина. – СПб. : Речь, 2004.

2. Митчелл Д. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования: главы из книги. / Д. Митчелл; пер. с англ. И.С. Аникеев, Н.В. Борисова. – Москва: РООИ «Перспектива», 2011. – 139 с.

3. Психолого-педагогическая диагностика развития детей дошкольного возраста / под ред. Е.А. Стребелевой. – М. : Полиграфсервис, 1998.

4. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Коррекционно-развивающее обучение и воспитание. Программа дошкольных образовательных учреждений компенсирующего вида для детей с нарушением интеллекта. – М.: Просвещение, 2005. – 272 с.

ӘОЖ 378.24

<https://doi.org/10.53355/t6831-2614-2794-g>

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ЛОГОПЕДТІҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІ

Галиева А.Н., Ахметжанова Е.Қ.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

E-mail: nurai_gali@mail.ru

Мақалада мектепке дейінгі ұйымдағы логопедтің кәсіби іс-әрекеті қарастырылады. Авторлар мектепке дейінгі ұйымдағы сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балаларға инклюзивті білім беру жағдайында логопед-мұғалім жұмысының негізгі бағыттарын (түзету-білім беру қызметін сараланған (дараландырылған) ұйымдастыру, құрдастар тобындағы баланың әлеуметтік бейімделуі, түзету кеңістігін кеңейту және сөйлеу тілінде бұзылыстары бар баланы қоғам өміріне белсенді қосу, түзету процесіне қатысушылардың өзара іс-әрекеті) талдайды.

Тірек сөздер: сөйлеу тілінде бұзылысы бар бала, арнайы білім, кәсіби қызмет, логопедиялық жұмыс, логопедиялық сүйемелдеу.

В статье рассматривается профессиональная деятельность логопеда в дошкольной организации. Автор анализирует основные направления работы учителя-логопеда в условиях инклюзивного образования детей с речевыми нарушениями в дошкольной организации (дифференцированная (индивидуализированная) организация коррекционно-образовательной деятельности, социальная адаптация ребенка в группе сверстников, расширение коррекционного пространства и активное включение ребенка с речевыми нарушениями в жизнь общества, взаимодействие участников коррекционного процесса).

Ключевые слова: ребенок с речевыми нарушениями, специальное образование, профессиональная деятельность, логопедическая работа, логопедическое сопровождение.

The article discusses the professional activity of a speech therapist in a preschool organization. The authors analyze the main directions of work of a speech therapist-teacher in the context of inclusive education of children with speech disorders in a preschool organization (differentiated (individualized) Organization of correctional and educational activities, social adaptation of a child in a peer group, expansion of the correctional space and active inclusion of a child with speech disorders in society, interaction of participants in the correctional process).

Key words: child with speech disorders, special education, professional activity, speech therapy work, speech therapy support.

Сөйлеу қызметі – адамның негізгі психикалық функцияларының бірі. Сөйлеуді дамыту барысында танымдық іс-әрекеттің жоғары формалары қалыптасады, тұжырымдамалық ойлау қабілеті дамиды. Бұл тұжырымдаманың мағынасы жалпылау арқылы көрінеді, сондықтан оны сөйлеу бірлігі ғана емес, сонымен бірге ойлау бірлігі ретінде де тануға болады. Ойлау мен сөйлеу бір емес, олар бір-біріне қарамастан пайда болуы мүмкін. Бірақ баланың психикалық дамуы барысында күрделі, сапалы жаңа сөйлеу-ойлау қызметіне негізделген қарым-қатынас пайда болады. Бұл сөйлеу бұзылыстары бар балалардың жалпы дамуына теріс әсер етеді.

Қазіргі уақытта статистикалық көрсеткіштерге жүгінсек, жылдан жылға сөйлеу тілінің бұзылыстары бар балалар және логопедиялық көмекті қажет ететін балалардың саны өсуде. Түзету педагогикасы саласындағы жұмыс жүргізетін зерттеушілердің анықтаулары бойынша, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың арасында сөйлеу тілі бұзылыстары бар балалардың тобы ең үлкен топты құрайды.

Білім беру жүйесін дамытудың қазіргі кезеңінде оның психикалық және дене бітімінің даму ерекшеліктеріне, мүмкіндіктері мен қабілеттеріне сәйкес әрбір баланың жеке басын қалыптастыру үшін жағдай жасау міндеттері бірінші жоспарға ұсынылады.

Қазақстан Басқа халықаралық құқықтық актілермен қатар БҰҰ-ның "Мүгедектердің құқықтары туралы" (2016 жылы) және "Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы" (2017 жылы) конвенцияларын ратификациялай отырып, әрбір азаматтың қандай да бір кемсітушіліксіз сапалы білім алу құқығын қамтамасыз етудің саяси еркіндігін көрсетеді.

Конвенциялардың негізгі ережелеріне сәйкес Қазақстан барлық деңгейлерде (мектепке дейінгі, мектеп, ТЖКБ ұйымдарында, жоғары оқу орындарында) инклюзивті білім беруді қамтамасыз етуге міндеттенеді. Бұл ретте инклюзивтік білім беру жеке алынған нәрсе емес екенін түсіну маңызды, инклюзия бүкіл білім беру жүйесінің қағидаты болып табылады.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымындағы [1] білім беру процесінің мазмұны балалардың психофизикалық дамуы мен мүмкіндіктерінің ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру саласындағы мемлекеттік саясатты әзірлеу және нормативтік-құқықтық реттеу жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын атқарушы билік органы белгілеген мектепке дейінгі білім берудің негізгі жалпы білім беру бағдарламасының құрылымына және оны

іске асыру жағдайларына қойылатын мемлекеттік талаптарға сәйкес өзі әзірлейтін, қабылдайтын және іске асыратын мектепке дейінгі білім берудің білім беру бағдарламасымен айқындалады.

Логопед инклюзивті білім беру кеңістігінде білім алуда ерекше қажеттілігі бар балаларды психологиялық - педагогикалық қолдауды жүзеге асыратын мамандар тобының мүшесі бола отырып, сөйлеуді дамыту проблемалары мен коммуникативті қиындықтармен байланысты мүмкін болатын қиындықтарды жеңуге бағытталған түзету жұмыстарын жүргізеді [2,3]. Инклюзивті практикадағы логопед-мұғалім қызметінің негізгі мақсаты - сөйлеу дамуының бұзылуын анықтауға және жеңуге, сондай-ақ ауызша сөйлеуді одан әрі дамытуға, білім беру бағдарламасының академиялық компонентін сәтті әлеуметтендіру және игеру үшін мүгедек балалардың қарым-қатынасын жақсартуға жағдай жасау.

Логопед жұмысының мақсаты - ауызша сөйлеуді дамытуда, жалпы білім беру бағдарламаларын игеруде сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балаларға түзету-тәрбиелік көмек көрсету, жеке тұлғаның дамуы мен өзін-өзі дамытуына, денсаулықты сақтау мен нығайтуға ықпал ету.

Сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балаларға инклюзивті білім беру жағдайында логопед-мұғалім жұмысының негізгі бағыттары.

1. Түзету-білім беру қызметін сараланған (дараландырылған) ұйымдастыру:

- жеке логопедиялық сабақтар;

- денсаулық сақтау технологияларын қолдану (арттерапия, ойын артикуляциялық гимнастикасы, музыкалық терапия, массаж, құмдау, сенсорлық терапия элементтері, театрализация).

2. Құрдастар тобындағы баланың әлеуметтік бейімделуі:

- құрдастар тобындағы мектеп жасына дейінгі баланың жетістіктерін көрсету (жаңа дыбысты дұрыс айту, өлең айту, сәттілік жағдайларын жасау).

Мұндай жұмыс түрлері балалар ұжымының мүгедек балаға деген көзқарасын өзгертуге көмектеседі.

3. Түзету кеңістігін кеңейту және сөйлеу тілінде бұзылыстары бар баланы қоғам өміріне белсенді қосу:

- ертеңгіліктер, балалар мерекелері үшін нөмірлерді бірлесіп дайындау, театрландырылған іс-шараларға және басқа да түрлі іс-шараларға қатысу;

- байқауларға қатысу (мысалы, интернет конкурстары, қалалық конкурстар, сурет және шығармашылық жұмыстар конкурстары).

4. Түзету процесіне қатысушылардың өзара:

- МДҰ педагогтарымен сөйлеу тілінде бұзылыстары бар баланың жеке бағытын әзірлеу. Жеке бағытын әзірлеуге логопед-мұғалім, психолог-педагог, тәрбиешілер, дене тәрбиесі жөніндегі жетекші, музыкалық тәрбие жетекшісі қатысады;

- мамандармен және тәрбиешілермен бірлескен іс-шаралар өткізу (педагогикалық жобаларды, кіріктірілген сабақтарды, концерттік бағдарламаларда театрландырылған спектакльдерді немесе сахналық нөмірлерді ұйымдастыру, логопедиялық ритмика, ойын артикуляциялық гимнастикасы, саусақ гимнастикасы);

- МДҰ педагогтарымен өзара әрекеттесу: сабақтарға өзара қатысу, диагностика, кеңес беру.

Сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеу ерекшелігі баланың дамуының қазіргі деңгейін диагностикалау сатысында басталады. Мұқият арнайы тексеріс арқылы логопед сөйлеуді дамытудың жеке ерекшеліктерін және даму, тәрбиелеу, оқыту және әлеуметтенудегі проблемалардың мүмкін себептерін анықтайды. Логопед сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балалардың көпшілігінде жоғары психикалық функциялардың ерекшеліктері (танымдық белсенділіктің жеткіліксіз деңгейі, оқу іс-әрекетіне ынталандырудың жетілмегендігі, жұмыс қабілетінің төмендеуі және зейіннің тұрақсыздығы) бар екенін ескеруі керек. Көбінесе, балаларда "сөйлемейтін" балалар деп аталатын ауыр сөйлеу қабілетінің жүйелі дамымауы болады, қарым-қатынаста қиындықтар

туындауы мүмкін (мысалы, аутизм спектрінің бұзылуы бар балаларда), мұндай жағдайларда стандартты диагностикалық материалдар мен сөйлеу карталары тиімді емес.

Инклюзивті практиканың логопедінде әртүрлі деңгейдегі диагностикалық материал болуы керек, бұл кез-келген сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балаға оның жақын даму аймағын анықтауға мүмкіндік береді, бұл баланың қазіргі мүмкіндіктеріне сәйкес келетін сөйлеу жетістіктерінің динамикасын және біртіндеп күрделене түсетін сөйлеуді түзету бағдарламасын құруға мүмкіндік береді. Диагностикалық құралдар көзі ретінде С.Д. Забрамная, И.Ю.Левченко, Е.А. Стребелева, М.М. Семаго әзірлеген ғылыми-практикалық әдістемелер, ал аутистік спектрдің бұзылулары бар балалар үшін - К.С.Лебединская мен О.С. Никольская әзірлеген диагностикалық карта қолданылады. Логопед логопедиялық диагностиканың нәтижелерін ПМПк-ның жоспарлы отырысында ұсынады.

Түзету-дамыту бағытындағы жұмыстың ерекшеліктері

ҚР нормативтік құжаттарға сәйкес, мектепке дейінгі білім беру ұйымында инклюзивті тәжірибені ұйымдастыруда сөйлеу тілінде бұзылыстары бар әр бала үшін жеке бейімделген білім беру бағдарламасы жасалады, оған түзету блогы кіреді. Логопед логопедтік әсер етудің негізгі бағыттары, формалары, әдістері мен тәсілдерін қамтитын жеке түзету компонентін әзірлейді. Айта кету керек, біртіндеп, сөйлеу тілінде бұзылыстары бар баланың қабілеттері мен сөйлеу қабілеттерін дамыта отырып, инклюзивті шағын топтарда сабақ өткізуді жоспарлау керек. Ол үшін сөйлеу тілінде бұзылыстары бар бала бір-үш қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен микро топқа біріктіріледі. Сабақты бірлесіп ұйымдастырудың бұл формасы коммуникативті байланыстарды кеңейтуге, ЕББҚ бар баланы қалыпты дамудағы балалармен әлеуметтендіруге, сонымен қатар оның танымдық саласын жандандыру, жаңа сөйлеу дағдыларын қалыптастыру және бұрын білгендерін шоғырландыру үшін имитациялық әрекеттерді қолдануға мүмкіндік береді.

Жұмыстың ұйымдастыру-әдістемелік бағытының ерекшеліктері

Оқу жылы кезеңінде логопед мынадай негізгі құжаттаманы ресімдейді және жүргізеді: әр балаға сөйлеу картасын, перспективалық және күнтізбелік жұмыс жоспарларын, әр балаға жеке дәптерлерді, түзету оқуының нәтижелері туралы жылдық есеп.

Логопед әдістемелік бірлестіктерге, ПМПк отырыстарына қатысады, логопедиялық кабинетті жаңа дидактикалық ойындар мен құралдармен, сондай-ақ әдістемелік әдебиеттермен уақытылы толықтырады. Логопед жалпы білім беру ұйымының базасында даму мүмкіндігі шектеулі балаларға (атап айтқанда, сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға) қажетті жағдай жасау мақсатында инклюзивті білім беру жүйесі туралы ақпаратты, сондай-ақ нормативтік-құқықтық актілердегі жаңа ережелерді зерттей отырып, өзінің ғылыми-әдістемелік әлеуетін үнемі жетілдіріп отыруы керек.

Жұмыстың консультациялық-ағартушылық бағытының ерекшеліктері

Инклюзивті білім беру кеңістігі ЕҚББ ата-аналарын (заңды өкілдерін) және білім беру ұйымының педагогтарын түзету процесіне белсенді тартуды көздейді, оны логопед мұғалім жүзеге асырады:

- отбасына жеке және топтық кеңес беру

- ауызша және жазбаша сөйлеудің онтогенезі, сөйлеу жүйесі компоненттерінің бұзылу көріністері, балалардағы сөйлеу бұзылыстарын түзету бойынша логопедиялық жұмыстың қарапайым тәсілдерін таңдау мәселелерінде мүгедек балалардың ата-аналарының (заңды өкілдерінің) психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру;

- білім беру процесінің мұғалімдері мен басқа қатысушыларына сөйлеу онтогенезі және дизонтогенезі, сөйлеуді дамыту ортасын құру, инклюзивті тәжірибені жүзеге асыру процесінде мүгедек баланы дамыту, оқыту немесе тәрбиелеу мәселелері бойынша кеңес беру.

Жұмыстың алдын-алу бағытының ерекшелігі - ДМШ балада қайталама сөйлеу бұзылыстарының уақтылы алдын-алу, жалпы білім берудің әр деңгейінде олардың толық сөйлеу дамуына жағдай жасау.

Сөйлеу тілінде бұзылыстары бар бар баламен түзету жұмысы логопед-мұғалімнің қызметіне үлкен жауапкершілік артады. Теориялық және әдістемелік зерттеу барысында біз келесідей қорытындыға келдік:

Біріншіден, сөйлеу тілінде бұзылыстары бар баланы сүйемелдеуде логопедтің қызметі өте маңызды, өйткені ол денсаулық мүмкіндігі шектеулі балалардағы сөйлеу бұзылыстарын жеңуге ғана емес, сонымен қатар олардың білім беру кеңістігінде сәтті бейімделуіне де бағытталған. Түзету-дамыту жұмысының тиімділігі балалардың жалпы білім беру мекемесінде болу кезеңінде олардың қызметін нақты ұйымдастырумен, күн ішінде жүктемені дұрыс бөлумен, түзету процесінің барлық субъектілерінің (логопедтің, ата-аналардың (занды өкілдердің) және педагогтардың) жұмысын үйлестіру және сабақтастықпен айқындалады;

Екіншіден, логопед жұмысының оң нәтижесіне қол жеткізу жалпы білім беру ұйымы мамандарының, яғни логопедтің, сынып жетекшісінің/тәрбиешінің, пән мұғалімдерінің, педагог-психологтың, дене шынықтыру нұсқаушысының, музыкалық жетекшінің қызметінде кешенді тәсілді іске асыруды көздейді. Балалар арасындағы сөйлеу бұзылыстарын жеңудің кешенді тәсілі мұғалімдердің іс-әрекетін ұйымдастыруды қамтиды, онда білім беру ұйымында балалардың сөйлеуді онтайлы дамыту үшін қажетті жағдайлар жасалады;

Үшіншіден, логопедтің ата-аналармен (занды өкілдермен) білім беру процесіне қатысушылар ретінде өзара әрекеттесуі түзету-дамыту және алдын-алу жұмыстарының тиімділігін едәуір арттырады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, 2018 ж. 31 қазандағы ҚР БҒМ № 604 бұйрығы.

2. Өмірбекова Қ.Қ., Оразаева Г.С., Төлебиева Г.Н., Ибатова Г.Б. Логопедия. Алматы: Дәуір, 2011. — 648б.

3. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Коррекционно-развивающее обучение и воспитание. Программа дошкольных образовательных учреждений компенсирующего вида для детей с нарушением интеллекта. – М.: Просвещение, 2005. – 272 с.

УДК 376

<https://doi.org/10.53355/a6444-5597-4350-x>

ОСОБЕННОСТИ ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ (ЗПР) В ПЕРИОД ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Галиева А. Н., кандидат филологических наук, ассоциированный профессор

Софина М. С., магистр

Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган

E-mail: suriyaananda@bk.ru, nurai_gali@mail.ru

В статье говорится о детях с задержкой психического развития. О причинах возникновения задержки психического развития. У детей имеющих данный диагноз, есть особенности в развитии их поведения и психики. Они нуждаются в особых образовательных условиях. Педагог должен уметь корректировать проблемы в обучении детей с задержкой психического развития, учитывая их особенности.

Ключевые слова: задержка психического развития, школа, инклюзия, дети, коррекционная педагогика.